

к.е.н., доцент Орлик О.В.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ ТА МЕТОДИ ЗАХИСТУ ВІД ЗАГРОЗ І НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЇХ НАСЛІДКІВ

Сталий розвиток є основою стабільного функціонування та поліпшення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Сучасні умови функціонування підприємств обумовлені високим ступенем нестабільності та нестійкості, що пов'язано з ситуацією, яка склалася під впливом загальносвітової економічної кризи. Це викликає загальне зниження рівня економічної безпеки підприємств, а отже, і можливості забезпечення їх сталого розвитку. У зв'язку з цим, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств стає дуже актуальною і потребує вирішення багатьох питань.

У своїй діяльності підприємство формує і налагоджує зв'язки з іншими суб'єктами господарювання, державними і муніципальними органами влади. Будь-який зв'язок з часом може бути перерваний або порушений під впливом різних обставин, а отже діяльність підприємства піддається постійній небезпеці. Порушення каналів зв'язків може відбутися з наступних причин: в результаті конкуренції (добросовісної та недобросовісної); змін у навколишньому середовищі, що змушує підприємство переглядати умови договору або контракту (зміна цін, податкового законодавства, соціально-політичної ситуації); з появою більш вигідних пропозицій (більш рентабельного договору, більш привабливих умов роботи); зміни особистих відносин між керівниками; зміни фізичних умов переміщення товарних, фінансових і трудових ресурсів (в результаті аварій та інших катаклізмів, зміни митних умов, виникнення нових меж або регіональних відносин) [1, с.31].

Різноманіття господарських зв'язків, в які вступає підприємство в процесі своєї господарської діяльності, призводить до виникнення великої кількості

факторів впливу на економічну безпеку його діяльності. Тому виявлення факторів ризику, небезпек і загроз – одне з найбільш важливих завдань забезпечення економічної безпеки.

Всі фактори впливу на економічну безпеку можна умовно розділити на позитивні і деструктивні, іншими словами загрози.

В сучасній теорії безпеки виділяють декілька ступенів деструктивних факторів:

1. Ймовірність виникнення обстановки, здатної породити небезпеку (поява зони ризику).
2. Провокаційні дії або засіб тиску (виклик).
3. Реальна можливість заподіяти зло, завдати шкоди (небезпека).
4. Намір завдати шкоди або ненавмисний небезпечний збіг обставин (загроза) [2, с.353].

Загроза – можлива небезпека. Це найбільш конкретна і безпосередня форма економічної небезпеки або сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку.

Приймаючи господарські рішення підприємство не завжди в змозі витримати жорстке випробування обставинами, в яких опиняється бізнес, а отже, повинно заздалегідь враховувати джерела та фактори небезпек і загроз економічній безпеці.

Для обґрунтування чітких і ефективних шляхів зміцнення економічної безпеки підприємств дуже важливо виділити найбільш важливі сучасні небезпеки і загрози. Тому, при аналізі факторів економічної безпеки пріоритетне значення має облік деструктивних чинників (загроз). Проте не варто обходити стороною і позитивні фактори, беручи до уваги, з одного боку, їх позитивний вплив на рівень економічної безпеки, з іншого, можливість їх трансформації в ряді випадків у негативний бік.

Різноманітні загрози економічній безпеці класифікуються за різними основними ознаками: за джерелом виникнення (зовнішні та внутрішні загрози); за відношенням до людської діяльності (об'єктивні та суб'єктивні); за систематичністю прояву (систематичні та несистематичні); за ступенем керованості (керовані та некеровані); за можливістю нейтралізації (такі, що частково піддаються нейтралізації та такі, що не піддаються нейтралізації); за впливом на складові економічної безпеки підприємства (ті, що впливають на усі її складові, на декілька складових та одну складову); за моментом виникнення (актуальні та потенційні); за об'єктивністю існування (реальні та мнимі); за частотою виникнення (постійні та випадкові); за ступенем очевидності (явні та приховані); за впливом на об'єкт (активні та пасивні); за сферою виникнення (правові; економічні; політичні; екологічні; соціальні; науково-технічні; технологічні; демографічні); за вірогідністю реалізації (реальні та потенційні); за тривалістю впливу на функціонування і розвиток підприємства (довготермінові, середньотермінові і короткотермінові); за характером прояву (закономірні та випадкові) [3, с.254-255].

Найбільшого поширення набуло виділення небезпек і загроз залежно від сфери їх виникнення – зовнішні (екзогенні фактори) і внутрішні (ендогенні фактори).

Як складна соціально-економічна система, система економічної безпеки суб'єкта господарювання має індивідуальні особливості і еволюціонує під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів загроз економічній безпеці, які прямо або побічно впливають на економічну безпеку, ступінь захищеності об'єктів безпеки.

При цьому під об'єктом економічної безпеки розуміється все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки: різноманітні види діяльності підприємства (виробнича, комерційна, управлінська, постачальна тощо); майно та ресурси підприємства (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні тощо); персонал підприємства, його керівники, акціонери, власники, структурні підрозділи, служби, партнери, співробітники, що володіють інформацією, яка становить комерційну таємницю [1, с.24].

Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні, і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак є загальні, типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва [4].

Зовнішні фактори небезпек і загроз виникають за межами підприємства і не пов'язані безпосередньо з його виробничою діяльністю, але впливають як на сам процес виробництва, так і на результати діяльності. Це, як правило, така зміна навколишнього середовища, яка може завдати підприємству збитки. На зовнішні фактори підприємство не може впливати або цей вплив може бути незначним. Внутрішні фактори пов'язані з господарською діяльністю підприємства, його персоналом і безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на підприємстві. Вони обумовлені тими процесами, які виникають в ході виробництва та реалізації продукції, і можуть вплинути на результати бізнесу.

Економічний збиток, що заподіюється суб'єктові господарської діяльності, може бути пов'язаний з його нездатністю протистояти конкуренції і бути результатом його внутрішніх чинників, наприклад, поганого управління. Збиток може явитися і наслідком дії зовнішніх чинників – як свідомих дій з боку інших підприємств (конкурентів, партнерів), так і стихійних (коливання на окремих ринках, дестабілізація національної економіки, світової економічної системи в цілому тощо). При цьому свідомі дії партнера не обов'язково повинні бути спрямовані на завдання збитку, а можуть переслідувати його власні цілі [5, с.178].

Визначення найбільш впливових зовнішніх і внутрішніх факторів загроз і небезпек дозволяє виявити найбільш впливові чинники, що зміцнюють або руйнують стійкість соціально-економічної системи підприємства, впливають на стан його економічної безпеки.

У ході матеріальних, фінансових, інформаційних, кадрових та інших зв'язків підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища відбувається обмін,

споживання і переміщення сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, верстатів, машин, обладнання, інвестицій, технологій, коштів, готової продукції (товарів і послуг). Всі ці зв'язки і відносини виникають у конкретних політичних, соціально-економічних, природно-кліматичних та інших умовах, які склалися як в масштабах всієї країни, так і на рівні певного конкретного регіону. Саме конкретна ситуація в тому чи іншому регіоні, де діє підприємство, може істотно вплинути на результати господарської діяльності.

З усіх можливих видів зовнішніх загроз (факторів) економічній безпеці, важливо виділити ті, що безпосередньо спрямовані на руйнування або ослаблення потенціалу підприємства. Необхідно також дослідити фактори, що впливають на створення такого зовнішнього економічного середовища, яке сприяє позитивним тенденціям розвитку потенційних можливостей виробництва і відповідає його інтересам. Ґрунтуючись на ряді наукових праць [1, с. 31-34; 6, с. 94-95; 7, с. 113-115; 8, с.191; 9, с.90], зовнішні фактори впливу на економічну безпеку підприємств можна згрупувати у декілька груп:

- політичні фактори: політична ситуація в країні, конкретному економічному регіоні; стан міжнаціональних, релігійних, етнополітичних, територіальних суперечок і конфліктів; сепаратистські настрої окремих керівників; протиріччя між центральними, регіональними і місцевими органами влади тощо;
- макроекономічні фактори: стан існуючої економічної ситуації в країні; стан банківської, грошової, фінансової та кредитної систем; фіскальна політика держави; економічні кризи; фази ризику і депресії економічного циклу; стан фінансового ринку (відтік або приплив фінансових ресурсів); рівень розвиненості ринків капіталу та їх інфраструктури; підтримка оптимального рівня грошової маси; рівень інфляції; забезпечення нормальних платежів, виплат заробітної плати, пенсійних виплат; стан рівня доходів і накопичень населення; стан купівельної спроможності населення; рівень платоспроможного попиту; зміна правил валютного обігу; курс гривні; процентні ставки за кредитами; зменшення обсягів або скасування пільгового кредитування виробників; скасування пільгового оподаткування; збільшення податкового тягаря; наявність і характер державних програм підтримки підприємництва, інструменти впливу на діяльність підприємств, заходи регулювання; підтримка підприємництва (існуючі пільги та субсидії); втрата ринків сировини, матеріалів, енергоносіїв та готової продукції; коливання цін на сировину, матеріали, комплектуючі, енергоносії; зниження обсягів держзамовлень; економічна політика держави щодо імпорту сировини та експорту продукції; розширення імпорту і збільшення імпортних квот поза зв'язком з обсягом національного виробництва; руйнування системи відтворення промислового потенціалу (в першу чергу, його активної частини) внаслідок низької інвестиційної активності; відсутність нормального інвестиційного клімату в реальному секторі економіки; надання переваги поточним витратам над капітальними; невиконання державою зобов'язань по виплаті внутрішніх та зовнішніх боргів; недосконалість механізмів

формування фінансової і економічної політики держави; превалювання заборонних принципів регулювання економіки над стимулюючими; втрата державою контролю над природними монополіями, послаблення регулюючої функції держави в їх цінovій політиці; перерозподіл власності і націоналізація приватних підприємств та ін.;

- мезоекономічні фактори: стан підприємницького середовища у регіоні; стан підприємницької активності; наявність місцевих сировинних та енергетичних ресурсів; насиченість ринків факторів виробництва (засобів виробництва, трудових ресурсів, фінансів); розвиток транспортних та інших комунікацій; зміна тарифів на транспортні перевезення; інтенсивність конкуренції в галузі та регіоні; наповненість ринку продукцією, що виробляється підприємством; наявність вільних трудових ресурсів, рівень їх професійної підготовленості; існування адміністративних бар'єрів (недосконалість процедури реєстрації, складність та тривалість процедур одержання документів дозвільного характеру, необхідних для початку підприємницької діяльності, ліцензування, сертифікації); бюрократизм з боку чиновників; характер дій з боку державних органів та органів місцевого самоврядування; надмірне втручання органів державної влади у діяльність суб'єктів господарювання;
- мікроекономічні фактори: стан конкурентів; платоспроможність дебіторів; надійність партнерів, покупців і постачальників (контрагентів); порушення виробничих зв'язків; проблеми у взаєминах з реальними і потенційними партнерами (аж до втрати важливих контрактів); хронічна фінансова неспроможність або раптове банкрутство вітчизняних чи зарубіжних партнерів; зависання грошей на рахунках обслуговуючих банків, що збанкрутували; характер дій з боку конкурентів та інших зацікавлених осіб; переманювання конкурентами кваліфікованих кадрів підприємства; переманювання покупців конкурентами; зрив угод конкурентами; демпінг з боку конкурентів з метою підризу економічної стійкості підприємства або витискання його з ринку; скупка контрольного або великого пакету акцій конкуруючою фірмою; скупка боргів підприємства конкурентами та небажаними партнерами; активність кредиторів щодо стягування боргів; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як позикових коштів, так і заборгованостей підприємству); наявність ефективних ділових відносин підприємства з фінансово-промисловою системою (можливість залучати кредитні ресурси за мінімально можливою ціною);
- екологічні фактори: екологія в регіоні, що визначає можливості конкретного виробництва у даному регіоні; система прямих адміністративних заборон, що обмежують розвиток екологічно шкідливих виробництв, а в деяких випадках і їх закриття;
- науково-технічні та технологічні фактори: досягнення науково-технічного прогресу; виникнення нових джерел ресурсів; поява нових матеріалів; новизна товарів-конкурентів (аналогів та субститутів); розробка нових технологій; впровадження ноу-хау у процеси виробництва, реалізації продукції, управління і організації праці;

- юридичні (правові) фактори: стан законодавства і нормативної бази, щодо організації бізнесу і регулювання господарської діяльності в країні і регіоні, перспективи його зміни; стан податкового законодавства; стан законодавства про власність; права та відповідальність підприємців; договірне право; стан правової системи захисту прав інвесторів і виконання законодавства та ін.;
- соціально-культурні фактори: смаки та уподобання споживачів; мода; соціальні пріоритети та ідеї;
- інформаційні фактори: інформаційна війна; війна інформаційних технологій; зараження програм ЕОМ різного роду комп'ютерними вірусами; несанкціонований доступ конкурентів до конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю та ін.;
- природно-техногенні фактори: природні катаклізми, надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру, які можуть спричинити пошкодження будівель, приміщень;
- демографічні фактори: стан народжуваності і смертності; тривалість життя і її якість; стан здоров'я населення, рівень його освіченості, які впливають на укомплектованість підприємства робочою силою, її продуктивність і мотивацію праці;
- криміналістичні фактори: надмірно високий рівень криміналізації і тінізації господарської діяльності; корумпованість чиновників; економічна злочинність; недобросовісна конкуренція та інші форми злочинного впливу на господарську діяльність, що завдають величезної шкоди бізнесу: промислово-економічне шпигунство; протиправні дії конкурентів для з'ясування виробничих або комерційних таємниць підприємства; підкуп персоналу; наклеп; підрив ділового іміджу підприємства в бізнес-колі; незаконне використання торгівельної марки; фальсифікація та підробка продукції конкурентом; незаконне використання ноу-хау та розробок підприємства; крадіжки фінансових коштів і цінностей (нанесення фінансового та матеріального збитків); комп'ютерні злочини; шахрайство; підміна документів; протиправні дії звільнених за різні провини колишніх співробітників підприємства; протиправні дії кримінальних структур; рейдерство; рекет; пошкодження будівель, приміщень; теракти та багато інших;
- морально-психологічні фактори: залякування; шантаж і фізично-небезпечний для життя вплив на персонал підприємства та їх сім'ї (вбивства, викрадення, побиття).

Проведені дослідження [1, с.39; 6, с.95; 8, с.190-191; 9, с.90-91] дозволили виділити наступні групи факторів загроз і небезпек, які мають внутрішній характер, і пов'язані з господарською діяльністю підприємства і роботою його персоналу:

- виробничого значення: позапланові зупинки обладнання; аварії; вимушене переналагодження обладнання; перебої в постачанні енергоресурсами, водо-, теплопостачанні; подовження термінів ремонту устаткування у порівнянні із

- запланованими; порушення вентиляції; невідповідність інструментального господарства; вихід з ладу обчислювальної техніки та ін.;
- пов'язані із зовнішнім середовищем підприємства: вибір ненадійних партнерів, постачальників та інвесторів; несплата споживачем відвантаженої продукції або виконаного обсягу робіт; небезпека недружнього злиття і поглинання;
 - пов'язані з персоналом підприємства: невідповідний рівень кваліфікації кадрів, освітній рівень керівників; недостатня сумлінність співробітників служби персоналу; низька якість підбору персоналу підприємства; невірна оцінка кваліфікації кадрів та їх низька компетентність; погіршення кваліфікованого складу керівництва та персоналу; наявність неефективної системи мотивації персоналу; відтік кваліфікованих кадрів; низький рівень дисципліни і самосвідомості персоналу; дії або бездіяльність (умисна або ненавмисна) співробітників підприємства, що суперечать інтересам його комерційної діяльності; смерть провідних фахівців і керівників; протиправні дії кадрових співробітників; залежність ряду керівників від кримінального світу;
 - пов'язані з інформаційними ресурсами: невідповідний рівень інформаційного забезпечення та захисту інформації; порушення режиму збереження конфіденційної інформації;
 - у сфері планування: невідповідна якість планування та прийняття рішень; істотні упущення та суттєві помилки в тактичному і в стратегічному плануванні, пов'язані з: неправильним вибором цілей, напрямків розвитку, неправильною оцінкою можливостей підприємства, вибором ресурсів, помилками в прогнозуванні змін зовнішнього середовища, помилками у прогнозуванні сценаріїв оптимістичного і песимістичного розвитку підприємства;
 - пов'язані з конкурентною позицією: відсутність і недостатня обґрунтованість системи цілей та стратегії розвитку; недотримання традицій; падіння репутації та іміджу; невідповідність конкурентного статусу (ресурсного, виробничого, збутового потенціалів) системі цілей і стратегії розвитку;
 - пов'язані зі збутовою, маркетинговою стратегією і політикою: відсутність або недостатня обґрунтованість маркетингових програм і прогнозів збуту; нераціональна сегментація ринку (за співвідношенням масових і цільових ринків збуту, ринкових вікон і ніш, традиційних сегментів і сегментів з новим, потенційним попитом); звуження ринків збуту; необґрунтованість товарної, цінової, збутової та комунікаційної політик; низький рівень управління якістю продукції;
 - екстенсивні фактори виробництва: недоцільне скорочення засобів, предметів праці, робочої сили, що використовуються; зменшення часу використання (функціонування) засобів праці (основних виробничих фондів) і робочої сили; збільшення тривалості обороту (запасів) оборотних виробничих фондів; збільшення непродуктивного використання засобів і предметів праці та робочої сили;

- інтенсивні фактори виробництва: зниження рівня технічності і технологічності виробництва; зниження якісних характеристик засобів і предметів праці, кваліфікації робочої сили; зниження ефективності використання ресурсів; уповільнення оборотності основних і оборотних виробничих фондів; застосування застарілого обладнання; використання застарілих технологій і методів організації виробництва, праці та управління;
- у сфері фінансового менеджменту: погіршення фінансового стану, касової, податкової і платіжної дисципліни; незадовільна структура балансу; зниження рівня фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможність підприємства; низький рівень інвестиційної привабливості; високий коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу;
- у сфері виробничого менеджменту: надмірна концентрація виробництва; обмежена номенклатура господарського портфеля; нераціональна організаційна структура управління, виробнича структура і форма спеціалізації; низький рівень організації виробництва; недостатній рівень технологічної дисципліни; обмежена інноваційна діяльність; згорання НДДКР та інвестицій в розвиток; низька адаптивність підприємства; неефективність системи внутрішнього контролю;
- юридичні (правові) фактори: низький рівень юридичного забезпечення та експертизи договорів і контактів підприємства; недостатня патентна захищеність;
- форс-мажорні фактори: аварії; пожежі; вибухи.

Як показали дослідження, факторів небезпек і загроз та інших деструктивних обставин, які можуть вплинути на фінансово-господарські результати діяльності підприємств, багато. Значимість тих чи інших факторів впливу може з часом змінюватися.

Кожне підприємство виходячи з конкретної ситуації повинно визначити (спрогнозувати) найбільш значущі (небезпечні) з факторів зовнішнього та внутрішнього впливу і виробити систему заходів щодо їх своєчасного виявлення, попередження чи послаблення. В ході аналізу факторів економічної безпеки відбувається виявлення потенційних і реальних небезпек і загроз, причин і джерел їх зародження, формулюється проблемна ситуація і відбувається опрацювання попередніх заходів щодо їх усунення. Необхідно з'ясувати можливі наслідки дії факторів впливу, визначити приховані перешкоди при вирішенні завдань бізнесу, передбачити резервні можливості, підстрахуватися на випадок невдалого або небажаного розвитку подій.

Керівники, менеджери підприємства, вивчивши ринок, можливості конкурентів, різноманітну внутрішню та зовнішню інформацію, можуть передбачити заходи з нейтралізації або пом'якшення небажаних наслідків загроз і небезпек, що дасть можливість підприємству забезпечити необхідний рівень економічної безпеки. При цьому слід мати на увазі, що при зміні одного з факторів, що піддається коригуванню для мінімізації ризику, небезпеки чи загрози, в системі забезпечення економічної безпеки виникає ланцюгова реакція, яка зачіпає всі фактори і створює нові механізми взаємодії факторів.

Зовнішні і внутрішні чинники можуть нанести шкоду економіці підприємства в чотирьох випадках: система економічної безпеки підприємства побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення; загроза виникла, але службові особи, відповідальні за економічну безпеку підприємства, неспроможні її побачити; загрозу виявлено, але менеджмент підприємства неспроможний попередити її негативні наслідки; керівництво підприємства намагається вирішити проблему, але його дії не призводять до позитивного результату [10, с.205].

Виділяють загальні та спеціальні заходи безпеки. Основною метою загальних заходів безпеки є запобігання виникненню можливих загроз та їх здійсненню, розроблення і дотримання так званих нормативів безпеки (системи правил та режимів безпеки), регламентація й мотивація поведінки працівників організації. У розробленні й виконанні загальних заходів економічної безпеки бере участь управлінський персонал (керівники різних рівнів управління та структурних підрозділів, управлінці) й рядові працівники, для яких цей вид діяльності передбачений у посадових обов'язках або є складовою їх роботи, але не є їх основною діяльністю. Основною метою спеціальних заходів є припинення дії загрози на будь-якій стадії її реалізації конфіденційними методами та методами роботи в надзвичайних ситуаціях. Реалізацією спеціальних заходів безпеки займаються працівники, для яких це є предметом діяльності і основною роботою [4].

Вибір засобів впливу на загрози і небезпеки має на меті мінімізувати можливий збиток у майбутньому. Різноманіття напрямів і методів захисту від загроз і їх нейтралізації ставить підприємства перед проблемою вибору найбільш прийняттого у певній ситуації заходу.

Методи захисту від загроз і нейтралізації їх негативних наслідків можна представити декілька напрямками [11, с. 449-450; 12, с.193-199]:

- методи ухиляння від загроз: відмова від ненадійних партнерів, постачальників; відмова від ризикованих проєктів; відмова від прийняття ризикованих рішень; відмова від здійснення надто ризикованих господарських операцій; зниження частини позикових засобів у господарському обороті; відмова від банківських кредитів, якщо кон'юнктура фінансового ринку несприятлива для підприємства; відмова від будь-якої інвестиційної політики з метою підтримки високого рівня платоспроможності підприємства; відмова від постачань імпортової сировини, якщо відзначається високий ступінь мінливості митного законодавства; відмова від авансових оплат постачальникам і реалізації на умовах відстрочки платежів; одержання додаткової інформації; розробка схем ділової активності, що уникають найбільшій зони збитків тощо;
- методи локалізації загроз: виділення «економічно небезпечних» ділянок; послідовне розукрупнення підприємства;
- методи передачі ризиків від загроз: страхування (передача ризику страховій компанії за певну плату); створення структур взаємного страхування і перестраховування; пошук гарантів; хеджування; фінансові гарантії, доручення;

внесення до тексту документів (договорів, торгових контрактів) спеціальних умов, що зменшують власну відповідальність підприємства при настанні непередбачених випадків чи тих, які передають ризик контрагенту;

- методи компенсації: самострахування за рахунок створення системи резервів (резервних фондів (страхового і цільових), страхового товарного запасу, страхових запасів фінансових ресурсів (коштів); нерозподіленого залишку прибутку); розробка і впровадження системи штрафних санкцій для контрагентів підприємства; забезпечення компенсації можливих фінансових втрат за рахунок стягування від контрагентів додаткового доходу за ризикованими операціям вище того рівня, що можуть забезпечити безризикові операції; стратегічне планування діяльності; прогнозування зовнішньої економічної діяльності; моніторинг соціально-економічної та нормативно-правової бази; активний цілеспрямований маркетинг; створення спілок, асоціацій, кластерів; боротьба з промисловим шпигунством;
- методи диверсифікації: диверсифікація видів діяльності і зон господарювання; диверсифікація асортименту продукції, що випускається; диверсифікація постачальників основних груп товарів; диверсифікація ринків збуту; диверсифікація інвестицій; диверсифікація портфеля цінних паперів; диверсифікація депозитного портфеля; розподіл відповідальності між партнерами; розподіл впливу загрози у часі та ін.;
- методи лімітування: встановлення відповідних економічних і фінансових нормативів; встановлення максимального обсягу комерційної операції по закупівлі товарів, що укладається з одним контрагентом; встановлення максимального розміру сукупних запасів товарів на підприємстві (запасів поточного поповнення, сезонного збереження, цільового призначення); встановлення максимального розміру споживчого кредиту, наданого одному покупцю (в рамках диференційованих груп покупців чи груп товарів); встановлення мінімального розміру оборотних активів у високоліквідній формі (з виділенням їхньої суми у вигляді готових коштів платежу); встановлення граничного розміру використання позикових коштів в обороті (чи їхня питома вага в загальній сумі використовуваного капіталу); встановлення максимального розміру депозитного внеску, розміщуваного в одному комерційному банку та інші.

Звісно, кожен з методів має свої обмеження в застосуванні, проте, їх розумне поєднання сприяє зниженню рівня ймовірності настання загрози та рівня її впливу на об'єкт економічної безпеки. В сучасних умовах для підприємств найбільш дієвими методами захисту від загроз і їх нейтралізації є їх мінімізація, страхування (зовнішнє і внутрішнє) та диверсифікація.

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства щодо попередження й нейтралізації загроз і небезпек належать: вивчення партнерів, конкурентів, споживачів, майбутніх інвесторів та співробітників підприємства; отримання необхідної інформації для прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності підприємства; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку подій;

своєчасне виявлення з боку зовнішнього середовища можливих загроз підприємству та його співробітникам; недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, злочинців й окремих осіб з протиправними намірами; протидія технічному проникненню в злочинних цілях; забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства; формування серед споживачів і ділових партнерів позитивної думки про підприємство; контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалення її елементів тощо [6, с.96].

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зазначити наступне. Забезпечення економічної безпеки багато в чому залежить від того, як підприємство буде протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх факторів загроз та небезпек. Щоб запобігти негативним наслідкам загроз економічній безпеці підприємства чи мінімізувати цей вплив, треба заздалегідь попіклуватися про вибір заходів та методів, що забезпечать виявлення ризикованої ситуації та ліквідацію її причини на самому початку. При виборі методів та шляхів нейтралізації негативного впливу факторів загроз та небезпек обов'язково треба враховувати багатогранність складових економічної безпеки підприємства і специфіку роботи галузі, в якій працює підприємство.

Література:

1. Зеркалов, Д. В. Экономическая безопасность [Электронный ресурс] : Монография. – Электрон. данные. – К. : Основа, 2011. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. требования: Pentium; 512 Mb RAM; Windows 98/2000/XP; Acrobat Reader 7.0. – Название с титульного экрана.
2. Безопасность жизнедеятельности [Текст] / [Л. А. Михайлов, В. П. Соломин, Т. А. Беспамятных и др.] ; под. ред. Л. А. Михайлова. – СПб. : Питер, 2012. – 461 с.
3. Орлик, О. В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання [Текст] / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : ОНЕУ. – 2014. – Вип. 1(52). – С. 250-257.
4. Економічна безпека підприємств, організацій та установ [Електронний ресурс] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін]. – Режим доступу [\www/ URL: http://pidruchniki.com/1822061151265/ekonomika/osnovi_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemstva](http://www.pidruchniki.com/1822061151265/ekonomika/osnovi_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemstva). – Заголовок з екрана, доступ вільний, 22.03.2015.
5. Орлик, О. В. Економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та методи забезпечення [Текст] / О. В. Орлик // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія у 2т.]. – Дніпропетровськ : «ФОП Дробязко С.І.», 2014. – Т. 2. – С. 176-182.
6. Пашнюк, Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації [Текст] / Л. Пашнюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 10(151). – С. 93-97.

7. Ковалевська, А. В. Визначення факторів впливу на рівень економічної безпеки малих підприємств у країні [Текст] / А. В. Ковалевська, О. В. Поспелов // Бізнес Інформ. – 2013. – № 9. – С. 111-118.
8. Орлик, О. В. Факторы обеспечения и основные свойства экономической безопасности [Текст] / О. В. Орлик // Modern problems of regional development : Collection of scientific articles. – 2014. – Vol. 2. – P. 190-194.
9. Дробышева, В. Г. Роль и место информационных технологий в системе экономической безопасности государства / В. Г. Дробышева, А. П. Черноиванов // Социально-экономические явления и процессы. – 2011. – № 3-4. – С. 87-93.
10. Логутова, Т. Г. Економічна безпека підприємства: сутність, завдання та методи забезпечення [Текст] / Т. Г. Логутова, Д. І. Нагаєвський // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Т. 2. – С. 204-207.
11. Дуброва, О. С. Сучасний погляд на ризик-менеджмент як важливу складову системи управління підприємством [Текст] / О. С. Дуброва // Стратегія економічного розвитку України : наук. зб. – 2002. – Вип. 1(8). – С. 446-452.
12. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків [Текст] / [Л. І. Донець, О. В. Шепеленко, С. М. Баранцева та ін.] ; за ред. Л. І. Донець. – К. : ЦУЛ, 2012. – 472 с.